

LITURGIA

Liturgia Sacra 23 (2017), nr 1, s. 5–20

KS. CZESŁAW KRAKOWIAK
Lublin, KUL

TYPICZNE WYDANIA RYTUAŁU RZYMSKIEGO PAWŁA VI

Odnowa liturgii Kościoła rzymskiego według zaleceń *Konstytucji o liturgii świętej* powinna obejmować także jak najszybsze „zbadanie” (*recognitio*) i poprawienie ksiąg liturgicznych, aby dostosować je do współczesnych warunków życia i posługiwania Kościoła (por. KL 25). Domaga się tego sama natura liturgii. Są w niej niepodlegające zmianom części pochodzące z Bożego ustanowienia, ale także z ustanowienia Kościoła (teksty, znaki, obrzędy), obecnie mniej zrozumiałe, i te mogą podlegać zmianie. Kościół jest żywym organizmem i taka powinna być jego liturgia. Jej odnowa, według nauczania Soboru, wymaga wierności „zdrowej tradycji” (*sana traditio*), ale jednocześnie otwarcia się na „drogę uprawnionego postępu” (*legitima progressio*)¹ W odnowie liturgii jej nowe formy mają „niejako wyrastać z form już istniejących” (KL 23). Obrzędy powinny odznaczać się „szlachetną prostotą”, jasnością i krótką formą, bez zbędnych powtórzeń (por. KL 7, 39)². W liturgii sakramentów należy dowartościować Pismo Święte — jako ważną część samego ob-

¹ Zob. S. ARASZCZUK, *Odnowa liturgii po Soborze Watykańskim II — zdrowa tradycja i uprawniony rozwój*, w: TENŻE (oprac.), *Celebracja sakramentów i sakramentaliów. Materiały liturgiczno-pastoralne dla duchowieństwa i wiernych świeckich*, Legnica 2016, s. 13–28.

² Por. A. CUVA, *Principi generali per la riforma e l'incremento della sacra liturgia*, w: A. FAVALE (red.), *La Costituzione sulla sacra liturgia. Genesi storico-dottrinale, testo latino e traduzione italiana, esposizione e commento, norme di applicazione, riforma liturgica nel mondo*, Torino 1967, s. 386–390.

rzędu (por. KL 35). Wspólnotowy charakter liturgii z kolei domaga się także udziału w niej wiernych, dla których przewidziane są określone funkcje (por. KL 31)³

Odnowa i reforma Rytuału rzymskiego dokonana się za pontyfikatu Pawła VI (1963–1978), który był wiernym realizatorem dokumentów Soboru Watykańskiego II, a zwłaszcza *Konstytucji o liturgii świętej*⁴. Rytuał Pawła VI różni się także tym od tego wydanego po Soborze Trydenckim (1614 r.) *Rituale Romanum*, że nie stanowi jednej księgi, ale składa się z wielu, z których każda zawiera liturgię jednego sakramentu. Tytuł każdej rozpoczyna się od słowa *Ordo* – „Obrzędy” Zostały one wydane jako *editio typica* w latach 1969–1974. Po publikacji nowego *Kodeksu prawa kanonicznego* Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów wydała dwie księgi Rytuału jako drugie typiczne wydanie (*editio typica altera*): *Ordo Baptismi parvulorum* i *Ordo celebrandi Matrimonium*. A artykuły tym zajmiemy się tylko tymi księgami Rytuału, które zawierają liturgię sakramentów świętych.

1. Przygotowanie Rytuału rzymskiego przez *Consilium* i Kongregację Kultu Bożego

Już w następnym roku po przyjęciu przez Sobór *Konstytucji o liturgii świętej* (8 XII 1963 r.), Paweł VI na mocy *Motu proprio „Sacram Liturgiam”* (25 I 1964 r.)⁵ powołał specjalną „Radę do wykonania *Konstytucji o liturgii świętej*” – *Consilium ad exsequendam Constitutionem de sacra liturgia*⁶. Jej głównym celem było „sta

³ B. MARGAŃSKI, *Uczestnictwo wiernych w liturgii Kościoła w duchu Konstytucji „Sacrosanctum Concilium”*, w: S. KOPEREK (red.), *Euntes docete*, Kraków 1993, s. 90–102; J. DYDUCH, *Udział świeckich w kulcie liturgicznym w świetle Kodeksu prawa kanonicznego*, RBL 38 (1985), s. 16–28; CZ. KRAKOWIAK, *Posługi i funkcje liturgiczne: teoria i praktyka*, w: A. JARZĄBEK (red.), *W trosce o Kościół*, Lublin 2000, s. 193–203.

⁴ Por. J. WAGNER, *Der Papst der Liturgiereform. Zum Heimgang von Papst Paul VI*, Not 14 (1978), s. 573–577; C. JOHNSON, A. WARD, *Documentation concerning the Liturgy during the pontifical ministry of Pope Paul V*, Not 24 (1988), s. 529–543; M. DELL'ORO, *La liturgia nel magistero di Paolo VI*, Not 24 (1988), s. 586–595; M. LESSI ARIOSTO, G. VITALLI, *Paolo VI: „traditio e progressio” nella riforma liturgica. Dalle Costituzione Apostoliche alle Istruzioni e Lettere agli vescovi, 1964–1978*, RiL 99 (2012), s. 933–970; P. CHIARAMELLO, *La riforma liturgica nelle catechesi di Paolo VI, tamże*, s. 964–971; TENZE, *Il rinnovamento liturgico cuore del rinnovamento della Chiesa nei discorsi di Paolo VI (1963–1978)*, Roma 2013.

⁵ PAWEŁ VI, *Motu proprio „Sacram Liturgiam”*, AAS 56 (1964), s. 139–144; zob. N. GIAMPIETRO, *Il Motu proprio „Sacram Liturgiam”: una rilettura a quarant'anni dalla promulgazione (1964–2004)*, EL 99 (2005), s. 133–150.

⁶ Zob. A. BUGNINI, *La riforma liturgica (1948–1975). Nuova edizione*, Roma 1997, s. 63–67; P. MARINI, *La nascita del „Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia. Gennaio–Marzo 1964”*, EL 106 (1992), s. 289–318. O dalszych pracach *Consilium* zob. TENZE, *Il „Consilium” in piena attività in un clima favorevole (ottobre 1964–marzo 1965)*, EL 109 (1995), s. 97–158; TENZE, *Attività complessiva dei gruppi di studio del „Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia Gennaio 1964–Marzo 1965”*, EL 112 (1998), s. 289–309; TENZE, *Il Consilium ad exsequendam Constitutio-*

ranne rozpatrzenie i przygotowanie nowych ksiąg liturgicznych według postanowień *Konstytucji o liturgii świętej*⁷. Przewodniczącym *Consilium* mianował kard. Gaetano Lercaro — arcybiskupa Bolonii († 1976)⁸, a sekretarzem lazarystę Annibale Bugninię († 1982). W marcu 1964 r. mianował członków *Consilium*: 11 kardynałów, 35 biskupów i jednego opata, z 26 krajów ze wszystkich kontynentów (z Polski — Franciszka Jopa, biskupa opolskiego). Zadania *Consilium* polegały na studiowaniu aktualnych problemów związanych z reformą liturgii, przygotowanie ksiąg liturgicznych, wydawanie dokumentów dotyczących odnowy liturgii oraz kierowanie i koordynacja prac grup studyjnych przygotowujących nowe *Ordines* sakramentów.

Pierwszym owocem trwającej sześć miesięcy prac *Consilium* była Instrukcja *Inter Oecumenici* ogłoszona przez Kongregację Obrzędów 26 września 1964 r., której głównym celem było jasne określenie obowiązków i uprawnień biskupów w dziedzinie liturgii oraz wskazanie tych postanowień z wydanych już dokumentów dotyczących odnowy liturgii, które można wprowadzać w życie zanim ukażą się nowe księgi liturgiczne (por. IOe nr 3)⁹. Instrukcja odwoływała się do ogólnych zasad odnowy liturgii w *Konstytucji o liturgii świętej*, a zwłaszcza dotyczących czynnego udziału (*participatio actuosa*) wiernych i stopniowego wprowadzania reform. Przypomniano w niej również, że tylko do Stolicy Apostolskiej należy reformowanie i zatwierdzanie ksiąg liturgicznych dla Kościoła powszechnego (por. IOe nr 21). Według J. Stefańskiego, od tego czasu „kierownictwo i odpowiedzialność za reformę spoczywały na *Consilium*”¹⁰.

---

nem de Sacra Liturgia (Gennaio 1964–Marzo 1965): considerazioni generali, EL 113 (1999), s. 3–30; TENZE, *Il primo periodo di attività del „Consilium”*; *prospettive e difficoltà (marzo–giugno 1964)*, EL 107 (1993), s. 401–439; J. STEFAŃSKI, *Rola Consilium w posoborowej reformie liturgicznej*, w: TENZE (red.), *Liturgia w odnowie*, Gniezno 2000, s. 91–107. Prace *Consilium* trwały od 1964 do 9 maja 1969 r. W tym czasie w *Consilium* przygotowano 342 schematy. V. NOË, *Storia della Costituzione liturgica: punti di riferimento. Nel XX anniversario della Sacrosanctum Concilium*, Not 20 (1983), s. 264. P. MARINI pisze, że w tym czasie powstało *quasi 450 schemi o progetti di lavoro della riforma liturgica del Consiglio Vaticano II*. P. MARINI, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (marzo 1964–luglio 1975)*, Not 18 (1982), s. 456.

⁷ (...) *antea sint ritus quidam recognoscendi et novi liturgici libri apparendi*. PAWEŁ VI. *Sacram Liturgiam*, s. 140.

⁸ W latach 1968–1969 *Consilium* przewodniczył kard. Benno Gut.

⁹ KONGREGACJA OBRZĘDÓW, *Inter Oecumenici. Instructio ad executionem Constitutionis de Sacra Liturgia recte ordinandam*, AAS 56 (1964), s. 877–900 (dalej: IOe); zob. BUGNINI. *La riforma liturgica*, s. 796–806; C. BRAGA, *Rinnovamento della Liturgia. Commento all’Istruzione per l’esatta applicazione della Costituzione sulla sacra Liturgia*, Roma 1965; STEFAŃSKI, *Rola Consilium w posoborowej reformie liturgicznej*, s. 95–98; N. GIAMPIETRO, *Il cardinale Antonelli e gli sviluppi della riforma liturgica dal 1948 al 1970*, Roma 1998, s. 249–256; R. MICHAŁEK, *Zmiany obrzędowe wprowadzone przez Instrukcję do Konstytucji o świętej liturgii z 26 września 1964*, RBL 18 (1965), s. 280–292; P. MARINI, *L’Istruzione „Inter Oecumenici” una svolta decisiva (Luglio–Ottobre 1964)*, EL 108 (1994), s. 205–231. O pracach *Consilium* aż do powołania Kongregacji Kultu Bożego zob. N. GIAMPIETRO, *Il cardinale Antonelli e gli sviluppi della riforma liturgica dal 1948 al 1970*, Roma 1998, s. 223–247.

¹⁰ STEFAŃSKI, *Rola Consilium w posoborowej reformie liturgicznej Consilium*, s. 99. O opozycji wobec działalności *Consilium* ze strony Kurii Rzymskiej, a zwłaszcza Kongregacji Obrzędów, *tamże*, s. 102–103.

Do prac nad Rytualem (*Ad Rituale recognoscendum*) zostały powołane w *Consilium* grupy robocze (*Coetus a Studiis*). Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych i chrztu dzieci miała przygotować grupa *De Rituali I*. Obrzędy małżeństwa, namaszczenia chorych, pogrzebu i błogosławieństw zlecono przygotowanie grupie *De Rituali II*. Grupa *De Rituale III* miała opracować obrzędy pokuty¹¹. Celem prac 40 grup studyjnych (*Coetus a Studiis*), złożonych z 5–7 osób, było przygotowanie księgi liturgicznej, którą na tym etapie prac określano *Schemata*¹². Każdy schemat był przedstawiany do dyskusji na zebraniach członków Rady i konsultorów, następnie zatwierdzany przez kardynałów i biskupów na plenarnych sesjach *Consilium*¹³. Grupy *De Rituali I* i *De Rituale II* tworzące *Coetus a Studiis XXII et XXIII* opracowały najpierw Schemat nr 30 *De structura generali Ritualis romani* (10 IX 1964 r.)¹⁴ i Schemat nr 32 *Introductio* (17 IX 1964 r.)¹⁵. Schematy te miały duże znaczenie dla dalszych prac nad obrzędami sakramentów, gdyż przedstawiono w nich ogólne normy odnowy liturgii, strukturę Rytuálu i szczegółowe zasady dotyczące odnowy liturgii sakramentów.

Przygotowanie Rytuálu przebiegało w trzech etapach. Pierwszym było opracowanie schematu w grupach studyjnych (*Coetus a Studiis*), który następnie był dyskutowany na zebraniu relatorów, a ostatnim — jego ocena na zebraniu *Consilium*. Decydujące znaczenie miały więc plenarne zebrania *Consilium (Plenaria)*, w których uczestniczyli biskupi z różnych krajów i kontynentów zwracający uwagę głównie na problemy pastoralne związane z przygotowanymi obrzędami.

Opracowanie każdej księgi Rytuálu wymagało wielu lat pracy zespołu studyjnego, całego *Consilium* i konsultacji z zainteresowanymi kongregacjami. Ostateczną wersję obrzędów poprzedzały liczne pośrednie schematy. Ich liczba często sięgała kilkunastu¹⁶. Obrzędy chrztu dzieci, chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych, sakramentów pokuty i namaszczenia chorych były pooddawane eksperymentom w różnych regionach Kościoła. Na każdym etapie prac nad Rytualem uczestniczyła Kongregacja Obrzędów. Rytuál jest więc wspólnym dziełem *Consilium* i Kongregacji Obrzędów

¹¹ MARINI, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino* (marzo 1964–luglio 1975), s. 477–478.

¹² W ciągu sześciu lat prac do 8 maja 1969 r. (utworzenie Kongregacji Kultu Bożego) przygotowano w *Consilium* 342 schematy. Do końca listopada 1970 r., czyli zakończenia swojej działalności, Rada przygotowała 373 schematy. P. Marini podaje chronologiczny i systematyczny wykaz schematów przygotowanych przez poszczególne *Coetus*. MARINI, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino* (marzo 1964–luglio 1975), s. 459.

¹³ Organizację prac *Consilium* szczegółowo opisują: BUGNINI, *La riforma liturgica*, s. 71–78, i STEFAŃSKI, *Rola Consilium w posoborowej reformie liturgicznej*, s. 97–98.

¹⁴ I. *Character proprius novi ritualis romani*; II. *Normae generales instaurationis liturgicae quae pro recognitione ritualis speciale momentum habent*; III. *De aliquibus sacramentorum et sacramentalium ritibus in specie*. MARINI, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino* (marzo 1964–luglio 1975), s. 717.

¹⁵ *Tamże*.

¹⁶ *Zob. tamże*, s. 486–762.

A. Bugnini stwierdza, że prace prowadzone w grupach studyjnych cechowała pełna otwartość dyskusji. Podejmowane problemy wyjaśniano w aspekcie historycznym, teologicznym i pastoralnym. Przewodniczący Rady koordynował prace poszczególnych grup roboczych. Wyniki przedstawiał do oceny kongregacjom: Obrzędów, Nauki Wiary, Dyscypliny Sakramentów i Rozkrzewiania Wiary, a następnie papieżowi. Po zatwierdzeniu przez papieża nową księgę Rytuału specjalnym dekretem ogłaszała Kongregacja Obrzędów. Pierwsze księgi Rytuału ukazały się już w 1969 r.¹⁷ Następne wydawano w kolejnych latach¹⁸. Najdłużej trwały prace nad *Ordo Paenitentiae*, wydanym w 1974 r. jako ostatnią księgę zawierającą liturgię sakramentów¹⁹.

2. Ogólna charakterystyka Rytuału rzymskiego Pawła VI

Każde typiczne wydanie *Ordo* sakramentów poprzedza dekret Kongregacji Obrzędów, po którym następuje „Wprowadzenie teologiczne i pastoralne” (*Praenotanda*)²⁰. Ponadto *Ordo Unctionis infirmorum* zawiera Konstytucję Apostolską Pawła VI *Sacram Unctionis infirmorum*²¹. *Praenotanda* nie dotyczą jedynie norm i opisu sprawowania obrzędów, ale wskazują na istotne teologiczne znaczenie sakramentu w świetle depozytu wiary Kościoła. Nie odnoszą się jedynie do celebrowającego kapłana, ale uwzględniają także inne osoby posługujące w liturgii oraz wskazują na rolę całego zgromadzenia wiernych (por. KL 31). Jest to wypełnienie zalecenia *Konstytucji o liturgii świętej*, aby także przy „układaniu rytuałów czy specjalnych zbiorów obrzędów nie opuszczać instrukcji, umieszczonych w Rytuale rzymskim przed poszczególnymi obrzędami, czy to o charakterze duszpasterskim i rytualnym, czy też o szczególnym znaczeniu społecznym” (KL 63)²². Ponieważ czynności liturgiczne „należą do całego Kościoła” i wykonywane są zarówno przez kapłana, jak i przez wiernych, *Konstytucja o liturgii świętej* zalecała, aby „pilnie czuwać”, by w odnowionych księgach liturgicznych „rubryki przewidywały także rolę wiernych” (KL 31; por. KL 26).

---

¹⁷ *Ordo celebrandi matrimonium* (19 III 1969 r.), *Ordo Baptismi parvulorum* (15 V 1969 r.), *Ordo Exsequiarum* (15 VIII 1969 r.).

¹⁸ *Ordo initiationis christianae adultorum* (6 I 1972 r.), *Ordo Unctionis infirmorum eorumque pastoralis curae* (7 XII 1972 r.).

¹⁹ Jak podaje P. Marini w Archiwum *Consilium* jest 450 schematów związanych z pracami nad księgami liturgicznymi. MARINI, *Elenco degli „Schemata”*, s. 481. Marini podaje także ich wykaz chronologiczny (*Elenco cronologico*), tamże, s. 488–539, i tematyczny (*Elenco sistematico*), tamże, s. 543–762.

²⁰ Zob. M. SODI, *I libri liturgici „odierni” del rito romano*, RiL 95 (2008), s. 817–837; B. NADOLSKI, *Wprowadzenie do liturgii*, Kraków 2004, s. 314–337; CZ. KRAKOWIAK, *Po co Praenotanda w księgach liturgicznych?*, w: H. SŁOTWIŃSKA (red.), *Omnia transeunt. Caritas manet*, Sandomierz 2012, s. 197–206.

²¹ Zob. CZ. KRAKOWIAK, *Pawła VI Konstytucja Apostolska o sakramencie namaszczenia chorych*, „Teologia i Człowiek” 25 (2014), nr 1, s. 43–53.

²² Zob. „*Praenotanda*”, Not 26 (1990), s. 345–347.

„Wprowadzenia teologiczne i pastoralne” w każdym *Ordo* mają taki sam układ: w wielkim skrócie podają najważniejsze elementy teologii sakramentu, traktują o obowiązkach i posługach (funkcje szafarza, posługujących i wspólnoty), o strukturze i przebiegu celebracji, o zakresie odpowiedniej adaptacji obrzędów przez Konferencje Biskupów, a nawet o dostosowaniu obrzędów przez szafarza. „Wprowadzenia” są zatem teologicznym, prawnym, liturgicznym i pastoralnym przewodnikiem celebracji sakramentów²³. Wyrażają one wiarę Kościoła (*lex credendi*) i określają liturgiczną formę celebracji sakramentów (*lex orandi*), aby je tak sprawować, jak czyni to Kościół (*quo facit Ecclesia*), a wierni by uczestniczyli w niej świadomie, czynnie i owocnie²⁴. Stanowią podstawę teologiczną i prawną celebracji sakramentalnej w duchu wiary i tradycji Kościoła w aktualnie obowiązującej formie rytualnej²⁵. *Praenotanda* należy więc zaliczyć do źródeł prawa kościelnego i uwzględnić w nauczaniu o liturgii i teologii sakramentów²⁶. Nowym elementem „Wprowadzeń” są zawarte w nich zasady dotyczące adaptacji (*aptatio*) obrzędów przez Konferencję Biskupów i dostosowania (*accommodatio*) celebracji przez szafarza w taki sposób, aby najbardziej odpowiadały uczestnikom liturgii.

Każde *Ordo* sakramentu zawiera bogaty zestaw czytań biblijnych, nierzadko także alternatywne obrzędy (por. chrzest dzieci, pokuta, namaszczenie chorych, małżeństwo) i modlitwy, z których można wybierać najbardziej odpowiadające danej celebracji. Z wyjątkiem sakramentu pokuty liturgię sakramentów można łączyć ze Mszą św., a jeśli to nie jest możliwe, udzielanie sakramentu poprzedza zawsze liturgia słowa Bożego (czytania i homilia).

Rytuał obok obrzędów, tekstów modlitw i czytań biblijnych zawiera również wskazania dotyczące celebracji liturgii nie tylko przez szafarza, ale także przez posługujących. Umieszczone są one w Rytuale i drukowane czcionką czerwonego koloru, dlatego nazywa się je rubrykami. Jedne są istotne i nakazujące (*essentiales, praeceptivae*), ich zachowanie jest konieczne dla ważności sakramentu, np. dotyczące materii i formy, inne — drugorzędne (*accidentales, directivae*), czyli bliżej określające sposób wykonania obrzędu²⁷

W Rytuale rzymskim Pawła VI zgodnie z zaleceniem *Konstytucji o liturgii świętej*, rubryki różnią się od dawnych również tym, że w wielu wypadkach zezwalają celebransowi na wybór między obrzędami, kilkoma formułami albo nawet zastą-

²³ M. AUGÉ, *Quale teologia liturgica dal libro?*, RiL 98 (2011), s. 418; KRAKOWIAK, *Po co Praenotanda w księgach liturgicznych?*, s. 202–204.

²⁴ Zob. L. GIRARDI, *Dal „Ritus servandus” ai „Praenotanda”*: i libri liturgici e la formazione di chi preside, RiL 94 (2007), s. 209–216; TENZE, *Celebrare con i libri liturgici: arte e stile*, RiL 98 (2011), s. 961–976.

²⁵ M. BARBA, *Il libro liturgico: struttura e funzione*, RiL 98 (2011), s. 382–385; A. MONTAN, *La „normativa” del libro liturgico*, RiL 98 (2011), s. 454–456.

²⁶ Zob. A. MONTAN, *Il „diritto liturgico”: significato e interpretazioni*, RiL 98 (2011), s. 727–732.

²⁷ J. NOWAK, *Prawo w służbie wydarzeń zbawczych. Zarys prawodawstwa liturgicznego*, Poznań 2004, s. 102–104; H. STAWNIAK, *Służebna rola przepisów prawno-liturgicznych*, „Seminare” 19 (2003), s. 77–94.

pienie ich własnymi podobnymi słowami (*his vel similibus verbis*)²⁸. Dzięki temu powstała możliwość takiego dostosowania liturgii, aby wierni mogli w niej brać czynny udział (*participatio actuosa*)²⁹

3. Adaptacja (*aptatio*), dostosowanie (*accommodatio*) i inkulturacja (*inculturatio*) Rytuału

Konstytucja o liturgii świętej w rozdziale *Odnowienie liturgii* przewidywała także adaptację obrzędów stosownie do charakteru i tradycji narodów (*aptationes ingenio et traditionibus populorum*), w tych sprawach, które nie dotyczą „wiary i dobra powszechnego” (por. KL 37–40). Jest to uzasadnione tym, że Kościół nie chce w liturgii zawsze „narzucać jednolitych form”, docenia miejscowe zwyczaje, a nawet „niekiedy przyjmuje do samej liturgii”, jeśli odpowiadają jej prawdziwemu duchowi (por. KL 37). Dlatego także w liturgii dopuszcza takie „uprawnione różnice i adaptacje”, które będą najlepiej odpowiadać danym narodom, ale zawsze przy zachowaniu „istoty rytu rzymskiego” Te adaptacje można wprowadzić w księgach liturgicznych zarówno w obrzędach, jak i rubrykach (*in structura rituum et in rubricis*, KL 38). Adaptacja Rytuału należy do kompetencji Konferencji Biskupów (por. KL 22 § 2) i może dotyczyć języka liturgicznego, muzyki i sztuki kościelnej, przy zachowaniu głównych zasad odnowy liturgii (por. KL 39)³⁰.

Rytuał wydany po Soborze Watykańskim II w *Praenotanda* zawiera określone przez Stolicę Apostolską granice możliwych adaptacji liturgii, które należą do miejscowych Konferencji Biskupów (*De aptationibus Conferentiae Episcopales*)³¹, oraz uprawnienia przewodniczącego liturgii w czasie jej celebracji (*De accommodationibus quae ministro competunt*)³². Adaptacje liturgii (*aptationes*) wprowadzo

²⁸ Zob. W. ŚWIERZAWSKI, *Wierność rubrykom a osobista inicjatywa liturgiczna*, RBL 16 (1963), s. 272–279; A. CUA, *La creatività rituale nei libri liturgici*, EL 89 (1975), s. 54–99; F. BLACHNICKI, *Pro opportunitate*, CT 46 (1976), nr 2, s. 102–105; C. MAGGIONI, *Gli adattamenti previsti nei libri liturgici: significato, valori e problematiche*, RiL 98 (2011), s. 835–862; KRAKOWIAK, *Po co Praenotanda w księgach liturgicznych?*, s. 200–201.

²⁹ Zob. „*Praenotanda*”, Not 26 (1990), s. 345–347.

³⁰ Terminy: *adaptatio* i *accommodatio* według A.M. Triacchi występują ponad 160 razy w dokumentach *Vaticanum II*. A.M. TRIACCA, *Adattamento: dalla „Sacrosanctum Concilium” agli altri documenti del Vaticano II*, RiL 72 (1985), s. 189–208.

³¹ *De aptationibus quae Conferentiae Episcopales et Episcopi facere possunt. Ordo Baptismi parvulorum*, nr 23–31; *Ordo initiationis christianae adultorum*, nr 64–65; *Ordo Unctionis infirmorum eorumque pastoralis curae*, nr 38–39; *Ordo Paenitentiae*, nr 38; *Ordo celebrandi matrimonium* (1991), nr 39–40; zob. M. SODI, *Competenze liturgiche delle Conferenze Episcopali nei nuovi „Ordines”*, RiL 69 (1992), s. 658–701; A. PISTOIA, *L’adattamento nei „Praenotanda” dei libri liturgici di rito romano*, RiL 72 (1985), s. 209–226.

³² *De accommodatibus quae ministro competunt. Ordo Baptismi parvulorum*, nr 27–31; *Ordo initiationis christianae adultorum*, nr 67; *Ordo Unctionis infirmorum eorumque pastoralis curae*, nr 40–41; *Ordo Paenitentiae*, nr 40; *Ordo celebrandi matrimonium* (1990), nr 28–38; zob. BUGNINI, *La riforma*

ne do Rytuału przez Konferencję Biskupów wymagają zatwierdzenia przez Stolicę Apostolską (por. KL 22). Natomiast dostosowanie (*accommodatio*) przystępuje przewodniczącemu celebracji liturgicznych, który z zatwierdzonych ksiąg liturgicznych może wybierać różne teksty i obrzędy, najbardziej odpowiednie dla danego zgromadzenia liturgicznego, a nawet zastępować je własnymi słowami³³

Konferencja Biskupów może także dokonać „głębszej” (*profundior*) adaptacji liturgii, która w wielu regionach Kościoła jest nie tylko potrzebna, ale nawet konieczna. Tego rodzaju „głębszą” adaptację liturgii, uwzględniającą cały kontekst kulturowy danego narodu, określa się zwykle inkulturacją liturgii³⁴. W ten sposób Kościół szanuje własne kultury różnych ludów. Wszystkie elementy jakiegokolwiek kultury, jeśli są wolne od błędu i zabobonu, „życzliwie ocenia”, „otacza opieką” i „rozwija” jako pochodzące od Boga (por. KL 37; DM 22; KDK 58). Dlatego zarówno w dziele ewangelizacji, jak i w kulcie Bożym nie można pomijać kultury tych, wśród których Kościół wypełnia swoją misję. Według Jana Pawła II: „Inkultuacja oznacza wewnętrzną transformację autentycznych wartości kulturowych poprzez integrację z chrześcijaństwem i zakorzenienie chrześcijaństwa w różnorodnych ludzkich kulturach”³⁵

Inkultuację liturgii powinny poprzedzać badania i krytyczna ocena, czy w tradycji i kulturze danego narodu są takie elementy, które można przyjąć „do kultu Bożego”. Jeśli Konferencja Biskupów „uzna je za pożyteczne lub konieczne”, powinna przedłożyć je Stolicy Apostolskiej i dopiero po zatwierdzeniu może je wprowadzić do liturgii (por. KL 40).

Inkultuacji liturgii bezpośrednio dotyczy Instrukcja *Varietates legitimae*³⁶ (dalej: VL), zawierająca także ważne wskazania odnoszące się do zakresu uprawnień Konferencji Biskupów w przygotowaniu ksiąg liturgicznych (por. VL 31–32; 65–67). Inkultuacja w sensie szerokim „ma swoje miejsce zarówno w kulcie chrześcijańskim, jak również na innych polach życia Kościoła. Stanowi ona jeden z aspektów inkultuacji Ewangelii, wymagającej prawdziwej integracji w życie wiary każdego narodu, raczej trwałych wartości kultury niż jej wyrazów przejściowych. Inkultuacja życia chrześcijańskiego oraz jego obrzędów liturgicznych, dla całego narodu, powinna być owocem stopniowego dojrzewania w wierze” (VL 5). W ten sposób

liturgica, s. 268–277; A.M. TRIACCA, *Adattamento liturgico: utopia, velleità o strumento della pastorale liturgica*, Not 15 (1979), s. 26–45.

³³ Zob. A. PISTOIA, *Creativitt*, w: D. SARTORE, A.M. TRIACCA, C. CIBIEN (red.), *Dizionario San Paolo. Liturgia*, Cinisello Balsamo 2001, s. 486–503.

³⁴ Zob. CZ. KRAKOWIAK, *Inkultuacja liturgii rzymskiej po Vaticanum II. Komentarz do IV Instrukcji „Varietates legitimae”*, LitS 10 (2004), nr 2, s. 277–293.

³⁵ JAN PAWEŁ II, *Redemptionis missio*, nr 52.

³⁶ KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DISCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Liturgia rzymska i inkultuacja. IV Instrukcja dla poprawnego wprowadzenia soborowej Konstytucji o liturgii (art. 37–40)*, Rzym 1994 (dalej: VL); H.J. SOBECZKO, *Inkultuacja liturgiczna w Polsce. Na marginesie rzymskiej Instrukcji o inkultuacji liturgii*, LitS 2 (1996), nr 1–2, s. 33–40.

w Kościele obrządku łacińskiego, zachowując istotę liturgii rzymskiej (por. VL 36) w księgach liturgicznych tłumaczonych na różne języki, przestrzega się zasady jedności w różnorodności, zgodnie z zaleceniem *Konstytucji o liturgii świętej* (por. KL 37–40). Inkulturacja nie może prowadzić do powstania „nowych rodzin obrzędowych”, ale ma być adaptacją obrządku rzymskiego (por. VL 36). Inkulturacja w liturgii dotyczy całości *lex orandi*, na co wskazują występujące w Instrukcji takie wyrażenia, jak: inkulturacja sakramentów (*sacramentorum inculturatio*, VL 25), inkulturacja celebracji liturgicznych (*celebrationum liturgicarum inculturatio*, VL 5), inkulturacja obrzędów (*rituum inculturatio*, VL 30); liturgiczna inkulturacja (*liturgica inculturatio*, VL 29, 30, 46, 47, 49, 51).

Wskazania Instrukcji *Varietates legitimae* mają służyć pomocą we wprowadzaniu „głębszej” adaptacji liturgii w duchu *Konstytucji o liturgii świętej*, czyli jej inkulturacji (por. VL 3). Elementy miejscowej kultury, jeśli nie są związane z „zabobonami i błędami”, mogą być dopuszczone do liturgii, „byleby odpowiadały zasadom prawdziwego i autentycznego ducha liturgii” (VL 31). Dotyczy to wprowadzenia do liturgii i jej wzbogacenia przez elementy „z obrzędów społecznych i religijnych narodów, które stanowią obecnie żywą część ich kultury”, jeśli nie będą zagrożeniem „dla wiary i pobożności wiernych” (VL 32).

4. Zmiany wprowadzone w Rytuale po wydaniu *Kodeksu prawa kanonicznego*

W księgach Rytuału rzymskiego po wydaniu *Kodeksu prawa kanonicznego* w 1983 r. w *Praenotnada* zostały wprowadzone zmiany³⁷ W *Ordo initiationis christianae adultorum* w nr. 34 złagodzone wymaganie odnośnie do udzielania sakramentu bierzmowania bezpośrednio po chrzcie. Słowa: *ne obstant graviores rationes* zastąpiono przez: *nisi obstet gravis ratio*. W nr. 44 dodano, że w Wigilię Paschy biskup udziela sakramentów inicjacji chrześcijańskiej przynajmniej tym, którzy ukończyli czternasty rok życia (*saltem eorum qui aetatem quattuordecim annorum expleverunt*). Do biskupa należy także określenie wieku rodziców chrzestnych (*Aetatem patrinatorum ad normam iuris statuere*, nr 66)³⁸.

W *Ordo Paenitentiae* dokładniej określono, że miejscem sprawowania sakramentu pokuty jest kościół lub kaplica (*eccelsia aut oratorium*). Konfesjonały powinny znajdować się w widocznym miejscu, aby wierni mieli do nich łatwy dostęp i posiadać kratę między szafarzem a penitentem. Spowiadanie poza konfesjonalem jest możliwe tylko ze słusznej przyczyny (*nisi iusta de causa*, nr 12; por. KPK kan. 964). W nr. 31 dodano wyjaśnienie, że indywidualna i całkowita (*individualis et*

³⁷ KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCIPLINY SAKRAMENTÓW, *Variationes in novas editiones librorum liturgicorum ad normam Codicis Iuris Canonici nuper promulgati introducendae*, Not 20 (1983), s. 540–555.

³⁸ Tamże, s. 557.

integra) spowiedź i rozgrzeszenie pozostają (*manent*) jedynym zwyczajnym sposobem (*unicus modus*) pojednania wiernych z Bogiem i Kościołem. Słowo *manent* zastąpiono przez *constituunt*, dodając, że dotyczy to tych wiernych, którzy są świadomi popełnienia ciężkiego grzechu (*quo fidelis peccati gravis sibi conscius*) i jedynie (*solummodo*) niemożność fizyczna lub moralna usprawiedliwia (*excusat*) od takiej spowiedzi. Ogólnego rozgrzeszenia wielu penitentów, bez uprzedniej indywidualnej spowiedzi, można udzielić tylko wtedy, gdy zagraża im niebezpieczeństwo śmierci, a kapłan albo kapłani, z braku czasu, nie są w stanie indywidualnie wysłuchać ich spowiedzi (nr 31 a). Podobnie — jeśli z powodu dużej liczby penitentów i braku wystarczającej liczby spowiedników indywidualna spowiedź w odpowiednim czasie (*congruum tempus*) jest niemożliwa i z tego powodu penitencja, bez własnej winy (*sine propria culpa*), pozostawaliby długi czas bez sakramentalnej łaski lub Komunii św. Nie dotyczy to licznych zgromadzeń penitentów z okazji uroczystości lub pielgrzymki (*festivitate aut peregrinatione*, nr 31 b; por. KPK kan. 960; 961 § 1). O tym, czy zachodzą powyższe warunki, decyduje biskup diecezjalny, uwzględniając kryteria określone przez Konferencję Biskupów (nr 32; por. KPK kan. 961 § 2). Od korzystających z ogólnego rozgrzeszenia wymaga się odpowiedniej dyspozycji (*ut sit apte dispositus*) i postanowienia wyznania w odpowiednim czasie grzechów ciężkich (*peccata gravia*). O tych wymaganiach związanych z ogólnym rozgrzeszeniem należy pouczać wiernych oraz o tym, że nawet w niebezpieczeństwie śmierci należy wzbudzić akt żalu (*actus contritionis*, nr 33; por. KPK kan. 962 § 1 i 2). Po otrzymaniu ogólnego rozgrzeszenia należy jak najszybciej (*quamprimum*), w ciągu roku (*in anno*), wyznać ciężkie grzechy w indywidualnej spowiedzi (nr 34). Odnośnie do uprawnień biskupa diecezjalnego w nr. 39 dodano, że w porozumieniu z członkami Konferencji Biskupów ustala, kiedy można udzielić ogólnego rozgrzeszenia (por. KPK kan. 961 § 1 i 2).

W *Ordo Unctionis infirmorum* odnośnie do udzielania sakramentu namaszczenia dzieciom po dojściu do używania rozumu, słowa *ministrari potest* zastąpiono przez *ministretur*, dodając, że w wypadku wątpliwości, czy osiągnęły używanie rozumu, także udziela się sakramentu (*sacramentum conferatur*, nr 12; por. KPK kan. 1005). Ci, którzy stracili przytomność lub używanie rozumu, jeśli jako wierzący przynajmniej *implicite* prosili o sakrament, to nie tylko można (*praeberi potest*), ale należy go im udzielić (*sacramentum conferatur*, nr 14; por. KPK kan. 1006). Temu, kto już prawdziwie umarł (*vere mortuus sit*), nie udziela się sakramentu. Jeśli jednak kapłan ma wątpliwość, czy zmarł naprawdę, to nie tylko może (*potest*), ale udziela (*ministretur*) mu sakramentu według obrzędu w Rytuale, lecz bez żadnego warunku (por. KPK kan. 1005). Natomiast nie wolno udzielać sakramentu namaszczenia chorych tym, którzy uparcie trwają w jawnym grzechu ciężkim (nr 15; por. KPK kan. 1007). Szafarzem sakramentu namaszczenia chorych jest tylko kapłan (*solus sacerdos*, nr 16; por. KPK kan. 1003 § 2), czyli biskupi, proboszczowie, wikariusze parafialni, kapelani szpitalni oraz przełożeni kleryckich wspólnot zakonnych (nr 16; por. KPK kan. 1003 § 2). Do biskupa diecezjalnego należy kiero-

wanie celebracjami (*moderatio celebrationum*), w czasie których udziela się namaszczenia wielu chorym (*plures infirmi simul*, nr 17). Ze słusznej przyczyny (*ex rationabili causa*) każdy kapłan może udzielić tego sakramentu za domniemaną zgodą szafarza wymienionego w nr. 16, którego powinien zawiadomić o udzielonym sakramencie (nr 18). Zwyczajnymi szafarzami Wiatyku są proboszcz, wikariusze parafialni, kapelani i przełożeni wspólnot kleryckich, a w razie konieczności (*in casu necessitatis*) albo przynajmniej za domyślną zgodą kompetentnego szafarza — jakikolwiek kapłan (*quivis sacerdos*) lub diakon, a w przypadku ich braku każdy wierny prawnie wyznaczony (*quilibet fidelis rite deputatus*, nr 29). W niebezpieczeństwie śmierci, na mocy prawa, bierzmowania może udzielać proboszcz, a nawet każdy prezbiter (*immo quilibet presbyter*, nr 31). Tytuł *De Unctione sub conditione* został zastąpiony przez *De unctione in dubio an infirmus adhuc vivat*, z wyjaśnieniem, że wtedy udziela się sakramentu namaszczenia bez żadnego warunku, używając formuły: „Przez to święte namaszczenie...” (nr 135; por. KPK kan. 243–246).

5. *Editio typica altera*

Rytuału *Ordo Baptismi parvulorum* i *Ordo celebrandi matrimonium*

W *Ordo Baptismi parvulorum* z 1969 r. wprowadzano najpierw nieliczne zmiany (*variationes et emendationes*)³⁹, postulowane przez papieża i Kongregację Nauki Wiary. Chodziło głównie o wyraźne zaznaczenie, że przez chrzest człowiek zostaje wyzwolony z mocy ciemności i uwolniony od wszelkiej zmazy grzechu pierworodnego i osobistego⁴⁰. Po wydaniu *Kodeksu prawa kanonicznego* Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów przygotowała następnie i ogłosiła *Ordo Baptismi parvulorum. Editio altera*⁴¹, uwzględniając normy nowego prawa kanonicznego i zachowując taki sam układ treści, jak w *editio typica* z 1969 r. We wprowadzeniu *De initiatione christiana* w nr. 10 dokładniej określono sposób wyboru i warunki, jakie mają spełniać chrzestni (*patrini*). Chrzestnego, który ukończył 16 lat, należącego do Kościoła katolickiego i prowadzi życie zgodne z wiarą, wybiera albo sam mający przyjąć chrzest, albo jego rodzice, albo ci, którzy ich zastępują, a jeśli

³⁹ KONGREGACJA KULTU BOŻEGO, *Variationes et emendationes in editione typica alteram Ordinis Baptismi Parvulorum*, Not 8 (1973), s. 268–272; zob. *De editione typica altera Ordinis Baptismi parvulorum*, Not 9 (1973), s. 269–272; Cz. KRAKOWIAK, *Typiczne edycje rytuału rzymskiego Ordo Baptismi parvulorum oraz jego polskie wydania*, w: D. SZTUK (red.), *Ecce domus mea*, Warszawa 2015, s. 110–116.

⁴⁰ *Zamiast a nativa hominum conditione in statum adoptionis filiorum transferuntur — de protestate tenebrarum erepti in statum adoptionis filiorum transferuntur statum. Praenotanda nr 2. W nr. 5 po słowie nomine należy dodać ab omni culpae labe, tum originali tum personali, abluit eosque....* Podobnie w nr. 221 słowa *a potestate tenebrarum* należy zastąpić przez *ab originali Cupale labe*.

⁴¹ *Rituale Romanum. Ordo Baptismi parvulorum. Editio typica altera. Typis Polyglottis Vaticanis 1973, s. 92.*

ich brak, czyni to proboszcz lub szafarz (por. KPK kan. 874 § 1, 10). Biskup diecezjalny może ustalić inny wiek albo wyjątkowo także proboszcz lub szafarz chrztu (KPK kan. 874 § 1, 20). Chrzestnym nie może być ojciec lub matka przyjmującego chrzest (por. KPK kan. 874 § 1 50). Świadkiem chrztu, obok chrzestnego katolika, może być chrześcijanin nienależący do Kościoła katolickiego, jeśli tego życzą sobie rodzice dziecka (por. KPK kan. 874 § 2). W niebezpieczeństwie śmierci dziecko należy ochrzcić natychmiast, „nawet wbrew woli jego rodziców, choćby byli to rodzice niekatolicy” (nr 8)⁴². Na chrzest dziecka wymagana jest zgoda przynajmniej jednego z jego rodziców lub prawnych opiekunów (por. KPK kan. 868 § 1, 10). Chrztu udziela się w pierwszych tygodniach po narodzeniu dziecka. Chrzest dziecka można odłożyć, jeśli nie ma nadziei, że dziecko będzie wychowane po katolicku, wyjaśniając rodzicom racje takiego postępowania (por. KPK kan. 868 § 2)⁴³. Poza wypadkiem konieczności nie udziela się chrztu w domach prywatnych, chyba że za zgodą ordynariusza miejsca (por. KPK kan. 857 § 1).

W *Ordo Baptismi parvulorum editio typica altera* na mocy dekretu Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z 22 lutego 2013 r. wprowadzono następującą zmianę: w obrzędzie przyjęcia dzieci/dziecka (nr 41, 79, 111, 136, 170) słowa: *magno gaudio communitas christiana vos (te) excipit* należy zastąpić: *magno gaudio Ecclesia Dei vos (te) excipit*. Kongregacja wyjaśniła jednocześnie sens dokonanej zmiany: aby w samym obrzędzie lepiej ukazać rolę i zadanie Kościoła w celebracji sakramentów⁴⁴. Papież Benedykt XVI zatwierdził ten dekret 28 lutego 2013 r. i polecił wprowadzić tę zmianę do drugiego typicznego wydania *Ordo Baptismi parvulorum* oraz w tłumaczeniach Rytułał na języki narodowe⁴⁵

Dekretem 19 marca 1990 r. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów ogłosiła *Ordo celebrandi matrimonium. Editio typica altera*⁴⁶. W *Praenotanda* uwzględniono normy zawarte w Kodeksie prawa kanonicznego, Adhortację apostolską Jana Pawła II *Familiaris consortio* (1982), dodano rozdział II. *De officiis et ministeriis* (nr 12–27)⁴⁷. Rytułał zaleca, aby narzeczeni w okresie przygotowania do małżeństwa przyjęli sakrament pokuty i pojednania, a w czasie sprawowania sakramentu przystąpili do Komunii św. Jeśli się okaże, że narzeczeni nie akceptują nauczania Kościoła o chrześcijańskim małżeństwie, to odmawia się błogosławień-

⁴² *Si parvulus in periculo mortis versatur, sine mora baptizetur, quod licite fit etiam invitis parentibus, etsi agatur de infante parentum non catholicorum. Baptismus tunc confertur modo infra statuto* (nr 21). *Variationes ad normam Codicis Iuris Canonici*, s. 546; por. KPK, kan. 867 § 2.

⁴³ *Variationes ad normam Codicis Iuris Canonici*, s. 546.

⁴⁴ (...) *ut in eodem ritu melius in luce ponatur tradita doctrina de munere et officio Matris Ecclesiae in sacramentis celebrandis*, „Anamnesis” 20 (2014), nr 1 (76), s. 33.

⁴⁵ Zmiana ta obowiązuje od 31 marca 2013 r.; *tamże*, s. 34.

⁴⁶ *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II renovatum auctoritate Pauli PP. VI editum Ioannis Pauli PP. II cura recognitum Ordo celebrandi Matrimonium*. Editio typica altera. Typis Polyglottis Vaticanis 1991, s. 110.

⁴⁷ KL 59; FC 66, 68; KPK kan. 1063–1066, 1008 § 2, 1111–1112 § 2, 1115.

stwa małżeństwa z ich własnej winy, o czym należy ich z żalem poinformować. Diakon upoważniony do przewodniczenia liturgii małżeństwa może także udzielić błogosławieństwa małżonków. Biskup diecezjalny, po uzgodnieniu z Konferencją Biskupów, może delegować odpowiednio przygotowanego świeckiego do przygotowania narzeczonych, asystowania przy zawieraniu małżeństwa i w imieniu Kościoła przyjęcia zgody małżeńskiej. Znaczenie i rolę wspólnoty parafialnej podkreśla się przez to, że z zasady narzeczeni zawierają małżeństwo w swojej własnej parafii, a jedynie za zgodą własnego ordynariusza lub proboszcza w innym miejscu.

Z racji wspólnotowego charakteru liturgii w celebracji sakramentu małżeństwa zaleca się uczestnictwo przynajmniej niektórych członków wspólnoty parafialnej (por. nr 28–32). W czasie jednej celebracji można błogosławić wiele par narzeczonych, także podczas niedzielnej Mszy św. Narzeczeni wybierają czytania biblijne, formę wyrażenia zgody małżeńskiej, modlitwę błogosławieństwa ślubnego i modlitwę powszechną. Liturgia powinna mieć świąteczny charakter. Zwykle małżeństwo strony katolickiej ze stroną niekatolicką, ale ochrzczone, błogosławi się poza Mszą św., a jedynie za zgodą miejscowego ordynariusza w czasie Mszy św. Jeśli strona katolicka zawiera małżeństwo z katechumenem lub osobą nieochrzczone, używa się specjalnego obrzędu z rozdziału IV. *Ordo celebrandi Matrimonium inter partem catholicam et partem catechumenam vel non christianam*.

W *Praenotanda* określony jest zakres adaptacji przysługujących Konferencji Biskupów (nr 39–44). Mogą one nawet przygotować własne obrzędy małżeństwa odpowiadające miejscowym i narodowym zwyczajom. Powinny być zatwierdzone przez Stolicę Apostolską (nr 42). Konferencja Biskupów może zmodyfikować (*Praenotanda*), dostosować układ treści Rytuału, zachowując jego strukturę, teksty modlitw i melodie śpiewów do charakteru języka i danej kultury, kierując się troską o świadomy i czynny udział wiernych. Adaptacja może dotyczyć także pytań o zgodę małżeńską oraz sposobu jej wyrażenia, wręczenia obrączek lub jego opuszczenia i zgodnie z miejscowym zwyczajem nałożenie wieńca małżonce albo welację małżonków.

W drugim typicznym wydaniu obrzędów małżeństwa dodano obrzędy zawarcia małżeństwa wobec osoby świeckiej — *Ordo celebrandi Matrimonium coram assistente laico* (nr 118–151) i zmieniono brzmienie rozdziału IV z *Ordo celebrandi Matrimonium inter partem catholicam et partem non baptisatam* na *Ordo celebrandi Matrimonium inter partem catholicam et partem catechumenam vel non christianam* (nr 152–178). Teksty biblijne zostały wzbogacone o cztery nowe, z zaznaczeniem gwiazdką tych, które należy uwzględnić w wypadku wyboru tylko jednego czytania (nr 179–222). Do dotychczasowych tekstów kolekt dodano dwie wzięte z dawnej tradycji rzymskiej (nr 223–228). W *Appendices* zamieszczono: *Orationes universalis specimina* (nr 251–252); *Ordo benedictionis desponsatorum* (nr 257–271) i *Ordo benedictionis coniugum intra Missam occasione data anniversarii Matrimonii adhibendus* (nr 272–286).

STRESZCZENIE

Dla dokonania odnowy liturgii sakramentów po Soborze Watykańskim II zgodnie z zaleceniami *Konstytucji o liturgii świętej*, Paweł VI powołał specjalną Radę (*Consilium*), która razem z Kongregacją Obrzędów miała dokonać przeglądu (*recognitio*) Rytuału rzymskiego. Powołane w ramach *Consilium* specjalne grupy studyjne opracowały obrzędy sakramentów, czyli *Ordines* tworzące nowy Rytuał rzymski. W artykule autor referuje prace *Consilium* i Kongregacji Obrzędów aż do *editio typica* każdego *Ordo* i podaje ogólną charakterystykę Rytuału. Obrzędy każdego sakramentu uwzględniają główne zasady odnowy liturgii w duchu nauczania *Vaticanum II* i posoborowych dokumentów Kościoła. Dokonano tego zgodnie ze zdrową tradycją (*sana traditio*) i z uwzględnieniem dorobku nauk teologicznych. Dowartościowano Pismo Święte, zasady czynnego uczestnictwa (*participatio actuosa*) wiernych, możliwość adaptacji (*aptatio*) i inkulturacji obrzędów przez Konferencje Biskupów i dostosowania (*accommodatio*) ich przez szafarza sakramentu. Każde *Ordo* zawiera nie tylko rubryki, ale także wprowadzenie (*Praenotanda*) o charakterze teologicznym i pastoralnym. Po wydaniu nowego *Kodeksu prawa kanonicznego* jego normy zostały uwzględnione w *editio typica altera* obrzędów chrztu dzieci i sakramentu małżeństwa. W ten sposób przygotowany Rytuał rzymski Pawła VI jest doskonałym „narzędziem” Kościoła w wypełnianiu jego misji nauczania i uświęcania.

Słowa kluczowe: adaptacja, dostosowanie, inkulturacja, liturgia, Rytuał, Paweł VI, sakrament, *Consilium*, *Sacram Liturgiam*, *Konstytucja o liturgii*, *Inter Oecumenici*, *Varietates legitimae*, sakramenty, rubryki, chrzest, pokuta, namaszczenie chorych, małżeństwo.

Typical edition of the “Roman Ritual” of Paul VI

Summary

For the renewal of the liturgy of sacraments after the Second Vatican Council, Paul VI appointed a special *Consilium* which together with the Sacred Congregation of the Rites had to review the Roman Ritual. The special study-groups elaborated the rites of the sacraments, i.e. *Ordines* which constitute the new Roman Ritual. In this study the author reports the works of the *Consilium* and of the Sacred Congregation of Rites up to the *editio typica* of each *Ordo* and shows the general characteristic of the Ritual. The rites of each sacrament take into consideration the main principles of the liturgical renewal in the spirit of *Vaticanum II* and of the post-conciliar documents of the Church. It has been made according to *sana traditio* and to the achievements of theology. The Bible has been more appreciated, the principles of the *participatio actuosa* of the faithful and the possibility of the adaptation and inculturation of rites by the Bishop’s Conferences. Beside the rubrics each *Ordo* contains the theological and pastoral Introduction (*Praenotanda*). The new Ritual is an excellent “tool” of the Church for fulfilling its sanctifying and teaching mission.

Key words: adaptation, inculturation, liturgy, Ritual, Paul VI, sacrament, *Consilium*, rubrics, Baptism, Penance, Sacrament of the Sick, Matrimony.

Bibliografia

- ARASZCZUK S., *Wierność przepisom liturgicznym na podstawie dokumentów Kościoła*, w: W. IREK (red.), *Illum oportet crescere*, Wrocław 2009, s. 198–199.
- ARASZCZUK S., *Odnowa liturgii po Soborze Watykańskim II — zdrowa tradycja i uprawniony rozwój*, w: TENŻE, *Celebracja sakramentów i sakramentaliów. Materiały liturgiczno-pastoralne dla duchowieństwa i wiernych świeckich*, Legnica 2016, s. 13–28.
- AUGÉ M., *Quale teologia liturgica del libro*, RiL 98 (2011), s. 415–426.
- BARBA M., *Il libro liturgica: struttura e funzione*, RiL 98 (2011), s. 382–395.
- BRAGA A., *Un problema fondamentale di pastorale liturgica: adattamento e incarnazione nelle varie culture*, EL 89 (1975), s. 5–39.
- BUGNINI A., *La riforma liturgica (1948–1975). Nuova edizione*, Roma 1997.
- CICHY S., *Zmiany w księgach liturgicznych po wprowadzeniu nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, CT 55 (1985), nr 3, s. 61–68.
- COCCOPALMERIO F., *L'autorità del vescovo diocesano in materia liturgica*, RiL 95 (2011), s. 848–854.
- CUVA A., *La creatività rituale nei libri liturgici ai vari livelli di competenze*, EL 89 (1975), s. 54–99.
- EVENOU J., *La IV Istruzione per una corretta applicazione della Costituzione conciliare sulla Liturgia (nn. 37–40). Presentazione*, RiL 82 (1995), s. 386–401.
- GIRARDI L., *Dal „Ritus servandus” ai „Praenotanda”: i libri liturgici e la formazione di chi presid.*, RiL 94 (2007), s. 209–216.
- KONECKI K., *Główne założenia teologiczne Konstytucji o liturgii świętej*, LitS 19 (2013), nr 2, s. 243–252.
- KRAKOWIAK CZ., *Inkulturacja liturgii rzymskiej po Vaticanum II. Komentarz do IV instrukcji „Varietates legitimae”*, LitS 10 (2004), nr 2, s. 277–293.
- KRAKOWIAK CZ., *Typiczne edycje rytuału rzymskiego Ordo Baptismi parvulorum oraz jego polskie wydanie*, w: D. SZTUK (red.), *Ecce domus mea*, Warszawa 2015, s. 98–119.
- MAGGIONI C., *Gli adattamenti previsti nei libri liturgici: significato, valori e problematiche*, RiL 98 (2011), s. 835–862.
- MALESA W., *Teologia rubryk*, „Roczniki Teologiczne” 62 (2015), z. 8, s. 71–85.
- MARINI P., *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (marzo 1964–luglio 1975)*, Not 18 (1982), s. 486–762.
- MONTAN A., *La „normativa” del libro liturgico*, RiL 98 (2011), s. 454–456.
- NOWAK J., *Prawo w służbie wydarzeń zbawczych. Zarys prawodawstwa liturgicznego*, Poznań 2004.
- PISTOIA A., *L'adattamento nei „Praenotanda” dei libri liturgici di rito romano*, RiL 72 (1985), s. 209–226.
- SOBECZKO H.J., *Participatio actiosa — pełny udział wiernych w liturgii*, „Studia Liturgica” 9 (2013), s. 81–96.

- SODI M., *Competenze liturgiche delle Conferenze episcopali nei nuovi „Ordines”*, RiL 68 (1992), s. 658–701.
- STAWNIAK H., *Służebna rola przepisów prawno-liturgicznych*, „Seminare” 19 (2003), s. 77–94.
- STEFAŃSKI J., *Rola Consilium w posoborowej reformie liturgicznej*, w: TENŻE (red.), *Liturgia w odnowie*, Gniezno 2000, s. 91–107.
- TRIACCA A.M., *Adattamento: dalla „Sacrosanctum Concilium” agli altri documenti del Vaticano II*, RiL 72 (1985), s. 189–208.

CZESŁAW KRAKOWIAK, prezbiter archidiecezji lubelskiej, em. prof. dr hab. KUL Jana Pawła II, długoletni wykładowca liturgiki na Wydziale Teologii KUL i w Instytucie Liturgiki i Homiletyki, konsultor Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, autor wielu artykułów w czasopismach i dziełach zbiorowych, haseł w Encyklopedii Katolickiej i książek z teologii sakramentów oraz roku liturgicznego. E-mail: krak1944@gmail.com.